

(DIPTERA: ULIDIIDAE)

John Smit, Sandra Lamberts, Gerwin van de Maat & Ben Hamers

Prachtvliegen zijn vrij kleine vliegen die vaak een vleugeltekening hebben waardoor ze aan boorvliegen doen denken. De meeste soorten zijn weinig opvallend in het veld aanwezig en zitten vooral op hun waardplanten. Alleen de soorten waarvan de larven leven onder schors van boomstammen zijn opvallender aanwezig door hun balts of territoriaal gedrag. Ze proberen hun stukje boomstam te claimen door snel op en neer te lopen en tegelijkertijd driftig met hun vleugels te bewegen. Tot nog toe was de zeer fraaie *Myennis octopunctata* (Coquebert, 1798) de enige houtbewonende prachtvlieg in Nederland. In dit artikel wordt daar *Homalocephala biumbrata* aan toegevoegd.

INLEIDING

Het genus *Homalocephala* Zetterstedt, 1838 is Holarctisch en telt slechts zeven soorten, die allen een vrij noordelijke verspreiding hebben. In Europa komen vijf soorten voor, die vooral uit Scandinavië bekend zijn en waarvan er twee doordringen tot in Noordwest-Europa: *H. albitarsis* Zetterstedt, 1838 en *H. biumbrata* (Wahlberg, 1838) (Klasa 2005, Merz & Rohacek 2005). Zowel uit Duitsland als Engeland zijn beide soorten bekend (Kameneva 2008) en zeer recent is *H. biumbrata*, ook voor het eerst uit België gemeld (Baugnee & Bisteau 2014).

De eerste waarneming nabij Nederland stamt uit 2010, en later in 2011, toen Ben Hamers een ei-afzettend exemplaar fotografeerde van *H. biumbrata* op de Teverener Heide (fig. 1), in Duitsland, maar praktisch op de Nederlandse grens. Sindsdien werd er reikhalzend naar deze soort uitgekeken in Nederland. In 2014 werden de eerste exemplaren waargenomen, vrijwel gelijktijdig in Enter (provincie Overijssel) en het Lauwersmeergebied (provincie Groningen). In dit artikel worden deze vondsten besproken.

Figuur 1. Ei-afzettend vrouwtje van *Homalocephala biumbrata*, 27.VIII.2011, Teverener Heide (Duitsland). Foto Ben Hamers.
Figure 1. Female of *Homalocephala biumbrata* ovipositing, 27.VIII.2011, Teverener Heide (Germany). Photo Ben Hamers.

Figuur 2. Vrouwje *Homalocephala biumbrata*, 8.VI.2014, Enter. Foto Gerwin van de Maat.
 Figure 2. Female *Homalocephala biumbrata*, 8.VI.2014, Enter. Photo Gerwin van de Maat.

HERKENNING

Kameneva & Korneyev (2015) geven een tabel voor alle zeven soorten van het genus, waarin alle nieuwe inzichten sinds de tabellen van Andersson (1991) en Krivosheina & Krivosheina (1995) zijn verwerkt.

De soorten van het genus *Homalocephala* zijn relatief kleine, vrij glanzend zwarte vliegjes met een opvallend platte en brede kop. Het genus is van alle andere Europese prachtvliegen te onder-

scheiden aan de volgende kenmerken (zie Smit (2010) voor terminologie):

- Vleugel: ader R1 met de tophelft bezet met zeer kleine borsteltjes
- Vleugel: cel CUP zonder distale punt

TABEL NOORDWEST-EUROPESE SOORTEN

- 1 Vleugel: apicale vlek groot, maar weinig prominent, min of meer aanliggend aan de vleugelvoorzand en tot over ader R4+5 reikend. Basale vlek met een veeg onder het pterostigma, reikend tot in cel BM. Schildje glanzend zwart *H. biumbrata*
- Vleugel: apicale vlek klein, rond, zwart en duidelijk begrensd, beperkt tot de monding van ader R2+3. Basale vlek beperkt tot het pterostigma. Schildje mat, grijs bestoven *H. albitarsis*

VOORKOMEN

Homalocephala biumbrata is de meest wijd-verbrede soort binnen het genus en de enige die Centraal-Europa bereikt. De laatste jaren lijkt de soort zich uit te breiden en is in een aantal Europese landen pas recent voor het eerst waargenomen (Baugnee & Bisteau 2014, Klasa 2005, Merz & Rohacek 2005).

Figuur 3. De plek met omgevallen Ontariopopulieren in het Ballastplaatbos waar *Homalocephala biumbrata* is waargenomen. Foto Sandra Lamberts.
 Figure 3. The place with the fallen *Populus balsamifera* in the Ballastplaatbos where *Homalocephala biumbrata* was recorded. Photo Sandra Lamberts.

Figuur 4. Mannetje *Homalocephala biumbrata*, 21.VI.2014, Ballastplaatbos. Foto Sandra Lamberts.
Figure 4. Male *Homalocephala biumbrata*, 21.VI.2014, Ballastplaatbos. Photo Sandra Lamberts.

● vindplaats in Nederland
★ vindplaats in Duitsland

Figuur 5. Vindplaatsen van *Homalocephala biumbrata* in Nederland.

Figure 5. Records of *Homalocephala biumbrata* in the Netherlands.

NEDERLANDSE VONDSTEN

Op 8 juni 2014 werd een enkel vrouwtje waargenomen nabij Enter, Overijssel (Amersfoort-coördinaten 234,4-477,4) door Gerwin van de Maat. Dit vrouwtje liep op een stam van een ruwe berk *Betula pendula* in het gebied de Enter-venen. In dit gebied ligt een voormalige zandwinplas met direct hieraan grenzend een stukje schraal grasland. In een schaduwrijke singel aan de noordzijde van dit schraal grasland is het vrouwtje aangetroffen. Opvallend was het snelle lopen over de stam en het typische wenken met de vleugels. Het vrouwtje is hier maar kort waargenomen, waarbij gelukkig nog wel enkele foto's konden worden gemaakt (fig. 2) en op Waarneming.nl geplaatst. Bij latere bezoeken aan het gebied is de soort niet meer aangetroffen.

Op 21 en 22 juni 2014 werden enkele exemplaren waargenomen in het Ballastplaatbos in het

Lauwersmeer (AC 209,6-600,7) door Sandra Lamberts en Arnold Wijker. Hier werden verschillende exemplaren aangetroffen op boomstammen van omgevallen Ontariopopulier *Populus balsamifera* (fig. 3). Een flink deel van deze bomen is gesneeveld tijdens de storm van 28 oktober 2013 (pers. med. J. Kloosterhuis). De meeste stammen hadden nieuw uitgelopen waterlot, maar de oorspronkelijke takken waren kaal of bevatten verdorpe bladeren. De bast was op vele plaatsen beschadigd en bij een klein scheurtje werd een vrouwtje waargenomen dat eieren aan het afzetten was. Hiervoor krulde ze haar achterlijf zo ver mogelijk in de spleet om de eieren zo diep mogelijk af te kunnen zetten. De andere exemplaren vertoonden ook hier het voor prachtvliegen typisch loop- en wenkgedrag (fig. 4). Hierbij werden de vleugels horizontaal gehouden en niet 90 graden gedraaid, zoals veel tropische, aan hout gebonden soorten dat doen (Smit & Hamers

2011). De beide vindplaatsen zijn op kaart weergegeven in figuur 5.

BIOLOGIE

De larven van *Homalocephala*-soorten leven onder schors van diverse boomsoorten, waarbij de meeste soorten afhankelijk zijn van loofbomen. *Homalocephala biumbrata* leeft vooral op berk *Betula*, populier *Populus* en wilg *Salix*. Ze leven vermoedelijk van het uitvloeiende sap of de bacteriën daarin (Krivosheina & Krivosheina 1995). De meeste soorten prefereren beschaduwde tot half-beschaduwde plekken en zijn gewoonlijk in bos of bosranden te vinden op omgevallen stammen.

DISCUSSIE

Met *H. biumbrata* komt het aantal Nederlandse soorten prachtvliegen op 18 (Smit & Belgers 2011). Ook *H. albitarsis* zal mogelijk in Nederland gevonden kunnen worden, hoewel deze een meer boreale verspreiding heeft. De larven leven onder de bast van naaldbomen, zoals den *Pinus* en douglasspar *Pseudotsuga*. De larven zijn gevonden onder schors van stronken in plaats van boomstammen en voornamelijk op open plekken in het bos, zoals kapvlaktes, met name op stronken die goed verwarmd werden door de zon. Kortom, een ander beeld dan dat van *H. biumbrata*.

DANKWOORD

Jaap Kloosterhuis wordt hartelijk bedankt voor de informatie met betrekking tot de vindplaats van de dieren in het Ballastplaatbos.

LITERATUUR

- Andersson, H. 1991. Revision of Swedish *Homalocephala* Zetterstedt (Diptera, Otitidae). – Entomologisk Tidskrift 112: 27-32.
- Baugnee, J.-Y. & E. Bisteau 2014. *Homalocephala biumbrata* (Wahlberg, 1838), diptère nouveau pour la Belgique (Diptera: Ulidiidae). – Bulletin de la Société royale belge d'Entomologie 150: 190-194.
- Kameneva, E.L. 2008. New and little-known Ulidiidae (Diptera: Tephritoidea) from Europe. – Vestnik Zoologii 42: 45-72.
- Kameneva, E.L. & V.A. Korneyev 2015. Key to the species of the genus *Homalocephala* Zetterstedt, 1838 (Diptera: Ulidiidae). – Ukrainska Entomofaunistyka 6: 47-49.
- Klasa, A. 2005. Genus *Homalocephala* in Poland. – Dipteron 21: 17-18.
- Krivosheina, M.G. & N.P. Krivosheina 1995. A revision of the genus *Homalocephala* Zetterstedt, 1838 (Diptera, Ulidiidae) of Russia. – Russian Entomological Journal 4: 109-113.
- Merz, B. & J. Rohacek 2005. New records of *Homalocephala biumbrata* (Wahlberg, 1839) (Diptera, Ulidiidae, Ulidiinae) from Western and Central Europe. – Studia Dipterologica 12: 8-9.
- Smit, J.T. 2010. De Nederlandse boorvliegen (Tephritidae). – Entomologische Tabellen 5: 1-159.
- Smit, J.T. & D. Belgers 2011. Interessante waarnemingen van boor- en prachtvliegen in Nederland (Diptera: Tephritidae, Ulidiidae). – Nederlandse Faunistische Mededelingen 36: 29-47.
- Smit, J.T. & B. Hamers 2011. De invasieve Noord-Amerikaanse pauwvlieg *Callopietromyia annulipes* nieuw voor Nederland (Diptera: Ulidiidae). – Nederlandse Faunistische Mededelingen 36: 23-27.

SUMMARY

The picture-winged fly *Homalocephala biumbrata* new for the Netherlands (Diptera: Ulidiidae)

In 2014 *Homalocephala biumbrata* (Wahlberg, 1838) was found for the first time in the Netherlands, on two different locations. A single female was found in Enter (province of Overijssel) and two weeks later several specimens were found on trunks of fallen *Populus balsamifera* in Ballastplaatsbos in Lauwersmeer. This species seems to have spread within Europe in recent years. A key is given for the two species of this genus known from northwestern Europe.

J.T. Smit
EIS Kenniscentrum Insecten
Postbus 9517
2300 RA Leiden
john.smit@naturalis.nl

S. Lamberts
Bergstraat 39
1931 EN Egmond aan Zee
sl.lavendel@gmail.com

G. van de Maat
Elsenerstraat 51a
7461 DM Rijssen
gerwinvandemaat@concepts.nl

B. Hamers
Frankenlaan 80
6419 XX Heerlen
b.hamers@home.nl

